

วัฒนธรรมสาวน้อย: การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงยุคไทโซ

Girls' Culture: the changing role of women in Taisho era

พันธุ์พิชญา ปัญญา* พุฒันุกร คำปวน พิศดา โตนชัยภูมิ*

Phanphitchaya Panyafu* Natthakorn Khampuan* Pirada Tonchaiyaphum*

มหาวิทยาลัยพะเยา*

University of Phayao*

บทคัดย่อ

ในช่วงปลายของยุคเมจิ ปีค.ศ. 1902 (ปีเมจิที่ 35) ภายหลังจากการวางจำหน่ายนิตยสารสำหรับผู้หญิงชื่อ “โลกของสาวน้อย” (Shojoukai, 少女界) ซึ่งเป็นนิตยสารสำหรับหญิงสาวหรือเด็กสาวที่ได้รับความนิยมจากผู้หญิงชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก จนก่อให้เกิดเป็น “วัฒนธรรมสาวน้อย” (Shoujobunka, 少女文化) ที่ได้รับความนิยมต่อเนื่องจากยุคไทโซจนถึงโชวะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่ช่วงยุคไทโซที่มีการหลอมของวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้ผู้หญิงสมัยใหม่ยุคไทโซมีความกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมสาวน้อยที่มีต่อผู้หญิงในยุคไทโซ และ 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในยุคไทโซผ่านวัฒนธรรมสาวน้อย พบว่า การบ่มเพาะจากวัฒนธรรมสาวน้อยผ่านทางนิตยสารและสื่อกระแสหลัก ทำให้ปรากฏภาพของโมเดิร์นเกิร์ล (Modern girl, モダン・ガール) หรือหญิงสาวยุคใหม่เป็นจำนวนมาก ด้วยแฟชั่นการแต่งกาย การแต่งหน้า และทรงผม รวมไปถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่มีการกล้าคิดกล้าแสดงออก การมีอิสระที่จะรักและเลือกคู่ครอง ทำให้ผู้หญิงไทโซไม่ได้มุ่งหวังแค่การแต่งงานกับผู้ชายเพื่อไปทำหน้าที่ภรรยา และแม่ตามแบบที่สังคมคาดหวัง แต่ยังสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมร่วมกับผู้ชาย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมสาวน้อย, โมเดิร์นเกิร์ล, ความสัมพันธ์แบบ S, ผู้หญิงยุคไทโซ

Abstract

In the late Meiji era (Meiji 35 or 1902), the release of a popular-women magazine, “The Little Girl's World” (Shojoukai, 少女界), has caused a cultural change called “Girls' Culture” (Shoujobunka, 少女文化) that is widespread from the Taisho era to the Showa era. In particular, to the Taisho era when the Western culture infiltrated into the Japanese society, the modern Taisho era girls tended to have more courage to change themselves. The purposes of this research were; 1) to study the influence of the girls' culture on women in the Taisho era, and 2) to analyze the changing roles of women in the Taisho era through girls' culture. The findings revealed that the presence of the girls' culture through magazines and mainstream media has framed an image of the modern girls (モダン・ガール) particularly in terms of dressing, make-up, and hairstyle. Their lifestyles also changed as they were freer to think and express their opinions. Additionally, the Taisho women received more freedom to love and choose their partners, changing the traditional expectation of their society about appropriate wives and mothers. More importantly, they were freer to apply knowledge to benefit their occupations and to be part of social driving as well as Japanese men.

Keywords: girls' culture, modern girl, sisterhood, women in the Taisho era

บทนำ

ผู้หญิงญี่ปุ่นถูกสังคมคาดหวังต่อการเป็น “ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด” (Ryousaikunbo, 良妻賢母) เพื่อดำเนินความเป็นครอบครัว (Ishizuki & Yabuta, 1999) อันเป็นแนวคิดพื้นฐานการศึกษาสำหรับผู้หญิงในญี่ปุ่นตั้งแต่ยุคเมจิเป็นต้นมาจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ไม่ได้หมายความว่าในสังคมญี่ปุ่นจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงในมิติอื่นของความเป็นผู้หญิง เพราะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การขยายตัวทางการศึกษา การขยายอิทธิพลของกระบวนการเรียกร้องสิทธิสตรี ล้วนแล้วแต่มีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้หญิงแทบทั้งสิ้น (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2555) ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงญี่ปุ่นแต่ละยุคสมัยจึงถูกเชื่อมโยงเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลง

ไปด้วยเช่นกัน หนึ่งในนั้นคือ “วัฒนธรรมสาวน้อย” (Shoujobunka, 少女文化)

วัฒนธรรมสาวน้อยเริ่มขึ้นในช่วงปลายของยุคเมจิ ปีค.ศ. 1902 (ปีเมจิที่ 35) ที่มีการวางจำหน่ายนิตยสารสำหรับผู้หญิงชื่อ “โลกของสาวน้อย” (Shojoukai, 少女界) ซึ่งเป็นนิตยสารสำหรับหญิงสาว หรือเด็กสาวที่ได้รับความนิยมจากผู้หญิงชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก โดยเนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วย การศึกษา แฟชั่น นวนิยาย และคอลัมน์ตอบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง จนเกิดเป็นศูนย์กลางของการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายของเด็กสาวชาวญี่ปุ่นในยุคนั้น (Saka, 2011) ได้รับความนิยมต่อเนื่องจากยุคไทโชจนถึงโจวะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่ช่วงประชาธิปไตยยุคไทโช (Taisho democracy, 大正デモクラシー)

ที่แนวคิดประชาธิปไตยและเสรีนิยมได้รับความสนใจ เป็นอันมากไม่เพียงแต่ในหมู่นักเรียนนักศึกษาในกลุ่ม ผู้หญิงก็เช่นกัน การล่อหลอมทางวัฒนธรรมตะวันตก ไม่ได้มีอิทธิพลกับผู้หญิงในยุคไทโซต่อการเรียกร้อง สิทธิและความเท่าเทียมเท่านั้น ยังรวมไปถึงการบริโภค สินค้า เสื้อผ้า และแฟชั่นต่าง ๆ ด้วย

จากการได้รับการศึกษาและเรียนรู้แบบ ตะวันตก ผู้หญิงสมัยไทโซมีความกล้าที่จะเปลี่ยนแปลง ตนเองให้ดูเป็น “โมเดิร์นเกิร์ล” (Modern girl, **モダン・ガール**) หรือ “โมกะกะ” (Moga, **G G**) โดยแสดงออกผ่านทางเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย การแต่งหน้า ที่ดูเป็นผู้หญิงทันสมัย มินานอดิเรก คือการเต้นรำ หรือการเล่นกีฬา มีการสวมใส่เสื้อผ้า แบบตะวันตก ผสมทรงสั้น (บ๊อบ) ซึ่งเป็นการกระตุ้น จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้เกิดปรากฏการณ์ ทางวัฒนธรรมใหม่ที่เปลี่ยนการแต่งกายของผู้หญิง ในแบบดั้งเดิม และแบ่งแยกบทบาทระหว่างผู้หญิง ทำงานกับภรรยา (แม่บ้าน) ด้วยการแต่งกาย ทรงผม การแต่งหน้า ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีการโฆษณาผ่านทางนิตยสาร สำหรับผู้หญิง (Anzo & Koizumi, 2008) ที่ถือเป็น ตัวเร่งปฏิกิริยาต่อผู้บริโภควัฒนธรรมอเมริกัน ในโตเกียว ผ่านการเชื่อมต่อระหว่างผู้หญิงชนชั้นกลาง กับการบริโภควัตถุที่ถ่ายทอดผ่านสื่อ และยังเป็นหลัก ที่เชื่อมต่อกับสังคมที่ทันสมัยเช่นยุโรปและอเมริกา บางสำนักพิมพ์มีผู้อ่านหญิงเกิน 100,000 คน กลางปี ค.ศ.1920 (ปีไทโซที่ 9) ยิ่งเริ่มเห็นความสำเร็จของ สื่อผ่านการเปลี่ยนแปลงในแฟชั่นของหญิงสาวญี่ปุ่น (Sato, 2003) โดยนิตยสารที่ตีพิมพ์ในยุคสมัยไทโซ จนถึงยุคโชวะนั้นมีจำนวนมาก ที่ได้รับความนิยม คือ *Shojokurabu* (F~ a E), *Shijōjō* (F~ a E), *Shōjōnotomo* (F~ a E) และ *Reionnakai* (F~ E) ซึ่งเนื้อหาของ

นวนิยายหรือบทกวีที่มีภาพวาดประกอบ, แฟชั่น, งานฝีมือ, ข้อมูลสิ่งทอรวมไปถึงการให้คำปรึกษา ในปัญหาส่วนตัว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในเล่ม เพราะทำให้เกิดคำว่า “s” (**G G**) ที่มีความหมายถึงพี่สาวน้องสาว ที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดขึ้นมา (Oskina, 2014) โดย S มาจากตัวอักษรภาษาอังกฤษตัวแรกของ คำว่า sister

อาจกล่าวได้ว่า ภายหลังจากการปฏิรูป ประเทศการเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตก และการพัฒนา ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของ ประชาชนดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มขึ้นของ บทบาทของผู้หญิงจากการเปิดโอกาสทางการศึกษา และ การเรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมทำให้ผู้หญิงญี่ปุ่น มีทางเลือกมากขึ้น การได้รับความนิยมของวัฒนธรรม สาวน้อยผ่านการบริโภคสื่อนิตยสารเหล่านี้จึงเสมือน เป็นการเปิดโลกทัศน์และกระตุ้นให้ผู้หญิงเกิดความ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการลงมือทำเรื่องต่าง ๆ อันรวม ไปถึงการตระหนักถึงสิทธิ และความสามารถของ ตนเองด้วย แต่แม้ว่านิตยสารเหล่านี้จะให้ความสำคัญ กับผู้หญิง และความจริงที่มีความพยายามสื่อความคิด แนวใหม่ แต่ในบทความและภาพประกอบที่แสดงให้เห็นถึงผู้หญิงทันสมัยตามแฟชั่นตะวันตก ก็ยังคงเน้น การเป็นภรรยาที่ดี เช่น ทุกเล่มที่ตีพิมพ์ของนิตยสาร *Shufu no tomo* (F~ z 1F) ก็ยังคงมีบทความ ที่เกี่ยวกับ กฎของแม่บ้านที่ต้องรู้, ลักษณะงานที่เหมาะสม กับหญิงสาว หรือ คำแนะนำผู้อ่านสำหรับการเป็นแม่ บ้านสมัยใหม่อยู่ด้วย ซึ่งหมายความว่า ผู้หญิงที่เป็น ผู้อ่านบางคนต้องการสิ่งใหม่ในขณะที่บางคนยังคงมี ความสุขอยู่กับสิ่งเดิม ๆ บทบรรณาธิการและบทความ ในนิตยสารได้ยืนยันความจริงที่ว่าแนวคิดของ “ภรรยาที่ ดีแม่ที่ฉลาด” ยังได้รับการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป อยู่ (Sato, 2003)

ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า ผู้หญิงยุคโทโฮมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองอย่างไร ในยุคที่การเปลี่ยนแปลงประเทศเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ยังคงเดินทางต่อไปผ่านการนำเสนอความเป็นโลกใหม่ทางสื่อ นิตยสาร การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมสาวน้อยที่สร้างกระแสความนิยมในวิถีการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกาย หรือแม้กระทั่งการสร้างเครือข่ายระหว่างผู้หญิง จะสามารถทำให้มองเห็นภาพของแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิง ในขณะที่สังคมยังคงปลูกฝังแนวคิดที่ว่าความเป็นภรรยาและการเป็นแม่คือหน้าที่สำคัญของผู้หญิงญี่ปุ่น

วัฒนธรรมสาวน้อย

ประเทศญี่ปุ่นได้ก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ในช่วงกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภายหลังจากยึดอำนาจรัฐบาลโชกุนโทกูงะวะและรวบอำนาจกลับคืนสู่องค์จักรพรรดิเมจิในปี ค.ศ. 1868 พร้อมกับการประกาศการปฏิรูปเมจิขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงญี่ปุ่นให้มีความแข็งแกร่ง มั่งคั่ง และมีความทันสมัยแบบตะวันตกในทุก ๆ ด้าน และยกเลิกประเพณีเก่า ๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ (พิพาดา, 2539) ส่งผลให้ประเทศมีการเปิดรับอารยธรรมแบบตะวันตกที่ลั่งไหลเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย และก้าวเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้น จนกลายเป็นสังคมบริโภคนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริโภคสื่อ ซึ่งนิตยสารสำหรับผู้หญิงได้เปิดตัวในช่วงปลายของยุคเมจิและได้รับความนิยมจากหญิงสาวอย่างแพร่หลายจนทำให้วัฒนธรรมสาวน้อยเติบโตขึ้นในยุคโทโฮ และก่อให้เกิดเป็นภาพของผู้หญิงยุคใหม่

วัฒนธรรมสาวน้อย เกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการตีพิมพ์นิตยสารสำหรับผู้หญิงเล่มแรกคือ *Shojoukai* (『少女界』) หรือ *โลกของสาวน้อย*

โดยคำว่า “สาวน้อย” (Shoujo, 少女) นั้น เป็นช่วงเวลาของเด็กผู้หญิงที่อยู่ระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ เป็นกลุ่มที่มีความสมัยใหม่อย่างมาก เหล่าเด็กสาวนำมาซึ่งการพัฒนาระบบการศึกษาสำหรับผู้หญิงของโรงเรียนที่ทันสมัย รวมถึงแนวคิดของครอบครัวสมัยใหม่ ทำให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภคนิยมในสังคมอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะ “ภาพลักษณ์ของเด็กสาว” ในนิตยสารสำหรับผู้หญิง ที่มีชนชั้นกลางภายในตัวเมืองเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญ (Imada, 2002) โดยการศึกษาแนวคิดของวัฒนธรรมสาวน้อยนั้นได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือความเป็นโมเดิร์นเกิร์ลที่เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ภายนอก และความสัมพันธ์แบบ “s” ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางความรู้สึกที่อยู่ภายใน

1) โมเดิร์นเกิร์ล

คำว่า โมเดิร์นเกิร์ล (モダンガール) ในภาษาญี่ปุ่น เป็นคำที่ยืมมาจากคำว่า Modern girl ที่ใช้หมายความถึง ผู้หญิงยุคใหม่ในช่วงปลายสมัยโทโฮจนถึงต้นโชวะ ที่เป็นอิสระจากการอยู่ภายใต้อำนาจผู้ชาย อิสระจากการตีกรอบอาชีพแม่บ้านว่าเป็นงานสำหรับผู้หญิง และผู้หญิงทุกคนต้องทำหน้าที่ของภรรยาและแม่อย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ หญิงสาวที่มีความเป็นโมเดิร์นเกิร์ลจะเปลี่ยนการแต่งกายจากแบบญี่ปุ่นเป็นแบบตะวันตกด้วยเสื้อผ้าที่ทันสมัย มีทรงผมที่ตัดสั้นและสวมรองเท้าส้นสูง โดยถูกพูดถึงกันอย่างแพร่หลายตั้งแต่ปลายยุคโทโฮจนถึงช่วงต้นโชวะ สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ความคิดแบบสมัยใหม่นี้ สามารถเชื่อมโยงทรงผมแฟชั่นตะวันตกอาชีพใหม่ ๆ ภาพยนตร์เพลง กีฬา หรือแม้กระทั่งความรัก เข้าด้วยกันอย่างชาญฉลาด (Hirai, 2009) ซึ่งในยุคนี้สามารถหาอ่านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ได้ในนิตยสารสำหรับผู้หญิงแทบทุกฉบับ

จากวิถีการดำเนินชีวิตของโมเดิร์นเกิร์ล ทำให้ผู้หญิงที่เคยอยู่แต่ในบ้านเพื่อรับผิดชอบหน้าที่ในการเป็นภรรยาและแม่ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทร่วมกับผู้คนในสังคมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก ในปี ค.ศ.1920 (ปีไทโชที่ 9) คำว่า “เกิร์ล” (Gaaru, ガール) (สาว) ได้ถูกนำมาเป็นคำต่อท้ายอาชีพของผู้หญิงอย่างหลากหลาย เช่น สาวให้ข้อมูลในห้างสรรพสินค้า (Depaato no annaigaaru, デパートの案内ガール), สาวลิฟต์ (Erebetaagaaru, エレベーター・ガール), สาวร้านค้า (ผู้ขาย) (Shoppugaaru, ショップ・ガール), นางแบบสาว (Manekingaaru, マネキン・ガール), สาวน้ำมัน (พนักงานขายน้ำมัน) (Gasoringaaru, ガソリン・ガール) และ สาวรถบัส (Basugaaru, バスガール) เป็นต้น (Araki, 2007)

ซึ่งจะเห็นได้ว่า การแสดงตัวตนของผู้หญิงในยุคสมัยใหม่ที่มีความกล้าคิดกล้าแสดงออก ทำให้เกิดการกระแสแห่งความนิยมต่าง ๆ ทั้งแฟชั่นการแต่งกาย ทรงผม รูปแบบการใช้ชีวิต ส่งผลให้ผู้หญิงยุคไทโชมีความหลากหลายทางด้านประกอบอาชีพ ผู้หญิงไม่ได้เรียนเพื่อที่จะไปเป็นแม่หรือภรรยาแต่เพียงอย่างเดียวดังเช่นยุคก่อน แต่สามารถเลือกทางเดินและสิ่งที่ต้องการสำหรับตนเองได้

2) ความสัมพันธ์แบบ “s”

จากความนิยมในการบริโภคสื่อโดยเฉพาะ นิตยสาร จึงทำให้เกิดเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงหญิงสาวในยุคไทโชเข้าไว้ด้วยกัน ผ่านทางคอลัมน์ถาม-ตอบ หรือการเขียนจดหมายบอกเล่าเรื่องราวของตนเอง เพื่อตีพิมพ์ลงในนิตยสาร เกิดเป็นความสัมพันธ์และมิตรภาพระหว่างหญิงสาว

โดย Imada (2007) อธิบายถึงความสัมพันธ์แบบ “s” นี้เอาไว้ว่า มีศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของผู้หญิงผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะนิตยสารที่เป็นที่นิยมอย่างยาวนานจนถึงปีค.ศ.1935 (ปีโชวะที่ 10) หนึ่งในนั้น

คือ นิตยสารที่ชื่อว่า *Shojonotomo* (『少女の友』) ซึ่งตีพิมพ์ตั้งแต่ปีค.ศ.1878 (ปีเมจิที่ 11) จนถึงปี ค.ศ.1955 (ปีโชวะที่ 30) นวนิยายหลาย ๆ เล่มแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของเด็กสาว โดยความสัมพันธ์ใกล้ชิดนี้เรียกว่า “s” ที่นำมาจากตัวอักษรภาษาอังกฤษตัวแรกของคำว่า “sister” หรือ พี่สาวน้องสาว เพียงแต่ไม่ได้หมายความถึงพี่สาวน้องสาวที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด ทั้งนี้ไม่เพียงแต่ใช้เป็นคำแทนมิตรภาพอันดีระหว่างพี่สาวน้องสาวที่ไม่ใช่พี่น้องกันจริง ๆ แต่ยังรวมถึงมิตรภาพที่เกิดขึ้นจากความหลงใหลอีกด้วย อีกทั้งยังมีคำลับเฉพาะสำหรับที่เอาไว้ใช้เรียกซึ่งกันและกันของผู้หญิง เช่นคำแสดงเพื่อใช้เรียกรุ่นพี่รุ่นน้องว่า “Alpha” (アルファ) และ “Omega” (オメガ)

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์แบบ “s” มีเค้าโครงที่ชัดเจนในโลกของนวนิยายเท่านั้น เนื่องจากไม่สามารถดำเนินความสัมพันธ์ได้ในโลกแห่งความเป็นจริง จึงต้องนำมาสร้างเป็นตัวละครเสมือนการสร้างโลกใหม่ นอกจากนี้การถ่ายทอดผ่านตัวอักษรในการเขียนจดหมายก็เป็นหัวใจสำคัญของความสัมพันธ์นี้ เสมือนเป็นข้อกำหนดเบื้องต้นที่จะต้องเขียนเพื่อสื่อสารความรู้สึกของตนเองที่มีต่ออีกฝ่าย แม้ว่าเด็กหญิงเหล่านั้นจะพบหน้ากันที่โรงเรียนทุกวันก็ตาม

ซึ่ง Imada (2002) ได้ศึกษาถึงภาพของเด็กสาวที่ปรากฏเป็นวัฒนธรรมการบริโภคสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิตยสารสำหรับผู้หญิง พบว่าการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบรรณาธิการของนิตยสาร และผู้อ่าน *Shojonotomo* (『少女の友』) ถูกนำสร้างภาพลักษณ์ของเด็กสาวในนิตยสาร และกลายเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงเหล่าหญิงสาวเข้าด้วยกัน

นอกจากนี้ Arai และ McLelland (อ้างอิงใน ฉัตรชัย, 2559) ยังวิเคราะห์ว่า การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้าสู่ญี่ปุ่น ส่งอิทธิพลต่อพฤติกรรมหญิงรัก

หญิงที่การเกิดขึ้นขององค์กรที่ประกอบด้วยสมาชิก เพศหญิงล้วน อาทิ โรงเรียนหญิงล้วนและหอพักหญิง ในโรงงานที่ตั้งขึ้นเพื่อรองรับคนงานหญิงโสดในช่วง ทศวรรษที่ 1920's นำไปสู่การรับรู้ถึงรูปแบบความสัมพันธ์หญิงรักหญิงในรูปแบบของความสัมพันธ์แบบรักร่วมเพศที่เริ่มแพร่กระจายไปในบุคคลทั่วไป ในสังคม และเกิดการให้ความหมายของความสัมพันธ์ ตามแนวคิดรักร่วมเพศแบบตะวันตก โดยมีละครและ นิติสารเพื่อความบันเทิงเป็นสื่อกลางที่สำคัญส่งผล ให้แนวคิดเกี่ยวกับความรักระหว่างเพศเดียวกัน ในญี่ปุ่นเริ่มเป็นที่นิยมในทิศทางเดียวกัน ทั้งระหว่างชาย รักชายและหญิงรักหญิงตั้งแต่ยุคสมัยไทโชเป็นต้นมา

เห็นได้ว่า การประกอบสร้างตัวตนของความ เป็นผู้หญิงผ่านทางนิติสารนั้น ไม่เพียงแค่รูปลักษณ์ ภายนอกแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังรวมไปถึงการ รับรู้และการสร้างความเป็นพวกพ้องเดียวกันภายใต้ มิตรภาพและความสัมพันธ์แบบพี่สาวน้องสาว

บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงยุคไทโช

เมื่อเข้าสู่ช่วงยุคประชาธิปไตยไทโช บทบาท ของผู้หญิงมีความชัดเจนและเข้มแข็งขึ้น ผู้หญิงเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และขับเคลื่อนความ เป็นยุคใหม่ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ปรียา (2539) ก็ได้กล่าวถึง อุปสรรคในการพัฒนาตนเองเพื่อให้มีบทบาททางสังคม ของผู้หญิงญี่ปุ่นเอาไว้ 2 ประการ คือ

(1) ค่านิยมเก่าที่ปลูกฝังมาช้านาน ว่าผู้หญิง ญี่ปุ่นที่ดีจะต้องอยู่กับบ้าน เลี้ยงดูลูก ทำงานบ้าน ปรนนิบัติรับใช้สามี ตลอดจนทำอาหารคอยสามี

(2) ค่านิยมความเชื่อ ตลอดจนความจำกัด ทางด้านบทบาทของผู้หญิงญี่ปุ่นเอง ก็คือ “ผู้หญิงนั้น เป็นเพศที่อ่อนแอ เพราะฉะนั้น ผู้หญิงจึงไม่มีความ

จำเป็นที่จะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน และมีบทบาท ทางสังคมแข่งกับผู้ชายแต่อย่างไร บทบาทที่เหมาะสม ที่สุดสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่นก็คือ เมื่อถึงอายุที่เหมาะสม ก็แต่งงาน มีลูก อยู่บ้านดูแลบ้าน” นั้นยังเป็นค่านิยมและ ความเชื่อที่ฝังรากลึกอย่างมากในหัวคิดผู้หญิงญี่ปุ่น

สอดคล้องกับ ยูพา (2549) ที่กล่าวว่า หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นเคยทำการสำรวจผู้หญิง ปรากฏว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่ยินดีทำงานบ้าน เพราะยังยึดติดกับ ความคิดที่ว่าผู้ชายทำงานนอกบ้านได้ดีกว่า

นอกจากนี้ ปิยะนุช (2549) ยังได้อธิบายว่า แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีการรับอารยธรรมจากตะวันตกเข้า มาใช้ และมีการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านก็ตาม แต่จะสังเกตเห็นได้ว่ากลุ่มผู้หญิงนั้นมีการเปลี่ยนแปลง แต่เพียงภายนอกเท่านั้น นั่นก็คือ ในเรื่องการแต่งกาย การรับประทานอาหาร หรือเรื่องที่พักอาศัย ส่วนในเรื่อง บทบาทหน้าที่ และสถานภาพของผู้หญิงนั้น เรียกได้ ว่าไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก เนื่องจากอิทธิพล จากแนวคิดขงจื้อ ผู้หญิงส่วนใหญ่ยังคงต้องเรียนวิชา เย็บปักถักร้อยและงานบ้าน

จึงจะเห็นได้ว่า ค่านิยมและความเชื่อแบบ ดั้งเดิมของญี่ปุ่นมีส่วนกำหนดบทบาทของผู้หญิง ให้ยอมรับการเป็นผู้หญิงตามแบบที่สังคมคาดหวัง แต่อย่างไรก็ตาม โมเดิร์นเกิร์ลหรือผู้หญิงสมัยใหม่ ยุคไทโชก็ได้ก้าวขึ้นมาเปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิม ๆ ถึงแม้ว่าค่านิยมของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดจะยังคงอยู่ใน ระบบการศึกษาสำหรับผู้หญิง แต่ผู้หญิงยุคไทโชก็ได้ ตระหนักถึงบทบาทอื่นนอกเหนือจากการเป็นแม่บ้าน และหน้าที่ที่มีต่อสังคมส่วนรวม ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า หญิงสาวในยุคไทโชนั้นถือเป็นสัญลักษณ์ของ *Seitou* (『青鞵』) รุ่นแรก (Koyama, 1991)

สอดคล้องกับ Imada (2003) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของผู้หญิงผ่านเนื้อหาในนิตยสารสำหรับผู้หญิง พบว่าช่วงแรกของปี ค.ศ. 1900 (ปีเมจิที่ 33) จนถึงปี ค.ศ.1910 (ปีเมจิที่ 43) นั้นในนิตยสารสำหรับผู้หญิงเช่น *Shojokai* (『少女界』), *Shojosekai* (『少女世界』) และ *Shojonotomo* (『少女の友』) มักจะปรากฏคำที่เกี่ยวข้องกับ “ราชวงศ์” หรือ “ขุนนาง” แต่หลังจาก ปี ค.ศ.1910 ที่เข้าสู่ยุคไทโช คำเหล่านี้ค่อย ๆ ถูกแทนที่ด้วยคำว่า “ปัญญาชน” หรือ “ศิลปิน” มากขึ้น ต่อมาในปี ค.ศ.1930 (ปีโชวะที่ 5) ปรากฏคำว่า “ดารา” เข้ามาแทนที่ รวมถึงคำว่า “นักกีฬา” โดยคำว่า “ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด” เริ่มหายไป แม้ว่าจะถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงบ้างแต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย

อิทธิพลของความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่หรือโมเดิร์นเกิร์ล ไม่เพียงแต่สร้างความเปลี่ยนแปลงทางด้านประกอบอาชีพที่ผู้หญิงก้าวออกจากความเป็นแม่บ้านเพื่อทำงานในบริษัทหรือสถานประกอบการต่าง ๆ แต่ยังรวมไปถึงวิถีการแต่งงานของผู้หญิงยุคไทโชด้วย ในยุคเมจินั้นการแต่งงานจะเป็นไปโดยการจับคู่และความเห็นชอบจากพ่อแม่ หรือผ่านการดูตัว (*Omiai*, お見合い) จนเริ่มสู่ยุคของการแต่งงานจากความรัก (*Renai*, 恋愛) ที่ผู้หญิงสามารถเลือกคู่ครอง หรือเลือกชีวิตการแต่งงานของตนเองได้ จนดูเหมือนกระแสสังคมบางส่วนจะให้ความสนใจกับเสรีภาพด้านนี้ ในสื่อกระแสหลักและนิตยสารต่างยึดเอาสถิติด้านการหย่าร้างของประชากรญี่ปุ่นที่เปรียบเทียบกับประชาชาติในการพาดหัวว่า “ญี่ปุ่นเป็นผู้นำด้านการหย่าร้างของโลก” (ค.ศ.1916: ปีไทโชที่ 5) “การหย่าร้างมากที่สุดในโลก” (ค.ศ.1917: ปีไทโชที่ 6) และ “อัตราการหย่าร้างของญี่ปุ่นเป็นอันดับหนึ่ง” (ค.ศ.1921: ปีไทโชที่ 10) ซึ่งเห็นได้ว่าผู้เขียนไม่ประทับใจในบทบาทความเป็นผู้นำด้านนี้ของญี่ปุ่นสักเท่าไร (Harald, 2004, p.2)

แม้ว่าช่วงระยะเวลาหนึ่งที่ญี่ปุ่นดูเหมือนจะเป็นผู้นำของโลกในด้านการหย่าร้าง แต่ความจริงแล้วในปี ค.ศ.1915 สหรัฐอเมริกามีอัตราการหย่าร้างแซงหน้าและเกินอัตราการหย่าร้างของญี่ปุ่น ซึ่ง (Iwasaki, 1930, p.435) กล่าวว่า อัตราการหย่าร้างที่ลดลงนั้นดูเหมือนว่าจะเกี่ยวข้องกับความคิดและอุดมคติที่เปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นต่อสิ่งที่เรียกว่า “ระบบครอบครัว” (*Ieseido*, 家制度) ที่ได้เลื่อมความนิยมไปแล้วอีกทั้งผู้หญิงญี่ปุ่นมีความเป็นอิสระมากขึ้นเนื่องจากอิทธิพลของการศึกษา และการรับสารจนนำไปสู่การสนองตอบความปรารถนาของคนหนุ่มสาวที่สามารถคบหาเพื่อพิจารณาก่อนแต่งงาน

แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงที่ปรับเปลี่ยนไปตามสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงในยุคไทโชที่เปลี่ยนเป็นผู้หญิงชั้นปัญญาชน เพื่อหลบหนีออกจากค่านิยมและความเชื่อเดิม ๆ ซึ่งถ้าหากเป็นโมเดิร์นเกิร์ล ก็อยากมีความสามารถในการทำงานอื่น ๆ นอกจากการเป็นแม่บ้านอย่างผู้หญิงมีอาชีพ

นอกจากนี้ ด้วยความมีอิสระและเสรีภาพที่ผู้หญิงยุคใหม่เรียกร้องให้เท่าเทียมกับผู้ชาย และการเข้ามาของอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก ประกอบกับการผลิตซ้ำของนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักของเด็กสาว ชวนเพื่อฝันกับภาพลักษณ์ในจินตนาการของผู้หญิง จึงทำให้ผู้หญิงบางส่วนเลิกยึดมั่นในคำตอกย้ำของบรรทัดฐานทางสังคมที่ว่า หน้าที่สำคัญของผู้หญิงญี่ปุ่นคือต้องแต่งงานเพื่อเป็นภรรยาและแม่ที่ดี

บทสรุป

ภายหลังการปฏิรูปประเทศในยุคเมจิ แม้ว่าผู้หญิงจะได้รับโอกาสทางการศึกษาและสิทธิความเท่าเทียมกัน ตามหลักอารยธรรมตะวันตก แต่ก็ยังคงอยู่ในกรอบที่สังคมและรัฐบาลเป็นผู้วางเอาไว้ การศึกษาสำหรับผู้หญิงในยุคเมจิยังคงยึดหลักของความเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดเพื่อประกอบสร้างให้ผู้หญิงเติบโตไปเป็นแม่บ้าน การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงยุคเมจิถูกคุ้มครองโดยกฎหมายแรงงานแต่สาระสำคัญยังคงเอื้อประโยชน์ต่อผู้ชายเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่เรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมกัน ทั้งด้านการศึกษาและการทำงานเพื่อมองหาวิถีชีวิตของตนเอง จนถึงยุคไทโซที่การบ่มเพาะจากวัฒนธรรมสาวน้อย ทำให้ปรากฏ

ภาพของโมเดิร์นเกิร์ล หรือหญิงสาวยุคใหม่เป็นจำนวนมาก ด้วยแฟชั่นการแต่งกาย การแต่งหน้า และทรงผม รวมไปถึงการกล้าคิดกล้าแสดงออก การมีอิสระที่รักทำให้ผู้หญิงไทโซไม่ได้มุ่งหวังแค่การแต่งงานกับผู้ชายเพื่อไปทำหน้าที่ภรรยาและแม่แต่เพียงอย่างเดียว ส่งผลให้เกิดอาชีพสำหรับผู้หญิงเพิ่มมากขึ้น เช่น ไกด์รถบัส, นักออกแบบแฟชั่น, นักแสดง ฯลฯ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงจากที่เคยทำงานอยู่แต่ในบ้าน อุทิศชีวิตให้ครอบครัวออกไปมีบทบาทภายนอกเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคม

บรรณานุกรม

- ฉัตรชัย เอมราช. (2559). การรับรองสิทธิของคู่รักเพศเดียวกันในญี่ปุ่น. วารสารญี่ปุ่นศึกษา. 33(1). 1-16.
- ปรียา อิงคาภิรมย์ โสธริเอะ. (2539). บทบาททางสังคมของผู้หญิงในสังคมญี่ปุ่น. วารสารญี่ปุ่นศึกษา. 13(2). 44-53.
- ปิยะนุช วิริยะนวัชร. (2549). ภาพผู้หญิงญี่ปุ่นที่สะท้อนในงานเขียนสมัยเมจิ. วารสารศิลปศาสตร์. 6(1). 196-228.
- พิพาดา ยังเจริญ. (2539). ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุพา คลังสุวรรณ. (2549). แรงงานผู้หญิงญี่ปุ่น: โอกาสและความเท่าเทียม. วารสารญี่ปุ่นศึกษา. 23(2). 161-178.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). **Japanization**. กรุงเทพฯ: openbooks.
- Anzo, Y. & Koizumi, M. (2008). 「「モダン・ガール」にみる服飾文化」. 『近代文化研究所紀要』. 学苑. 98-115.
- Araki, S. (2007). 「1920年代の「新しい女たち」について」. 『群馬大学社会情報学部研究論集』 第14巻. 245-265.
- Harald, F. (2004). **Divorce in Japan: Family, Gender, and the State 1600-2000**. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hirai, K. (2009). 『あるモダン・ガールの昭和初期—マス・ケート一代記』. 近代文藝社.
- Imada, E. (2002). 「少女雑誌における「少女ネットワーク」の成立と解体—1931~1945年の少女雑誌投稿欄分析を中心に—」. 『教育社会学研究第70集』. 185-202.

Imada, E. (2003). 「近代日本の少女文化と規範 — 少女雑誌の模範人物像の変遷 —」.

『日本教育社会学会大会発表要旨集録』55号. 188-189.

Imada, E. (2007) >> F ~ F ' a E^ F & k F^- > > S, j i c >

Ishizuki, S. and Yabuta, Y. (1999) > F ~ E G " G ' F F G F B F^- > > a # e &

Iwasaki, Y. (1930). **Divorce in Japan. American Journal of Sociology.** 36(3). 435-446.

Koyama, S. (1991). > F^- > , 2 < E F F Qd (F > > ' a > " ' > > S, j i c >

Oskina, A. (2014) > F ' 9 ' ... E / F ¥ # qH E # F & F G G 1

\$ " v f > ¥ % ° ' 2 G I G m G X G F ' - G H S S F ^

R e G > 1-11. >

Saka, K. (2011). > F ' F ~ a E a # e F^- 1 * ' e F B G G F'^* > e F^ F # ' F :

- 7 T _ # (0 [F^- _ % ° 102 > 16 >

Sato, B. (2003). **The New Japanese Woman: Modernity, Media, and Women in Interwar Japan.**

London. Duke University Press.